

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/23/80-83>

Gülşən Atakişiyeva
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
magistrant
a_gulsen00@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-2488-6478>

RİSK QRUPLARI İLƏ SOSIAL İŞİN TƏŞKİLİNDƏ SOSIAL İŞ TEXNOLOGİYALARI

Xülasə

Məqalədə “risk qrupları”na daxil olan əhali kateqoriyaları ilə sosial işin təşkilində texnologiyaların rolu və növləri haqqında geniş məlumat verilmişdir. Nəzərə alınmışdır ki, texnologiya seçərkən və onun tətbiqi zamanı “risk qrupları”na daxil olan əhali kateqoriyalarının hər birinə xüsusi olaraq yanaşmaq lazımdır. Çünki, “risk qrupları”na daxil olan əhali kateqoriyaları dedikdə geniş kateqoriya nəzərdə tutulur və onların hər biri müxtəlif xüsusiyyətlərə malikdir.

Açar sözlər: *risk qrupları, texnologiya, metod, fərdi, qrup, müdaxilə*

Gulshan Atakishiyeva
Azerbaijan State Pedagogical University
master student
a_gulsen00@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-2488-6478>

Content and directions of social work with refugees

Abstract

The article provides extensive information on the role and types of technologies in the organization of social work with population categories included in "risk groups". It is considered that each of the population categories included in the "risk groups" should be approached specially when choosing the technology and during its application. Because the population categories included in the "risk groups" mean a wide category, and each of them has different characteristics.

Keywords: *risk groups, technology, method, individual, group, intervention*

Giriş

“Sosial” sözünün mənasını yəqin ki, hamımız bilirik. Bəs “sosial iş” nədir? Onun ən qısa və sadə izahı belədir: sosial iş cəmiyyətlə işdir. Birinci sosial işçi cəmiyyətdə qarşılaşa biləcəyimiz hər bir fərdlə işləmək imkanına malikdir. Bu fərd hər hansı problemi olan şəxslər, kimsəsiz uşaqlar, zorakılığa məruz qalmış qadınlar, problemlə ailələr, işsizlər, evsizlər və ya sadəcə hüquqi, sosial dəstəyə ehtiyacı olan şəxslərdir (Məmmədova, 2019).

Sosial iş bir peşə kimi müəyyən vaxt ərzində praktikadan keçirilmiş metod və texnologiyalara əsaslanır.

Sosial işçilərin texnologiyadan istifadəsi günü-gündən çoxalır və müxtəlif texnologiyalar sosial iş prosesində istifadə olunur. Texnologiyalar sosial iş təcrübəsinin xüsusiyyətlərini dəyişdirdi. Hansı ki, sosial işçilərin ehtiyacı olan insanlara kömək etmək qabiliyyətini bu xeyli genişləndirdi. Müasir sosial işçilər bir sıra müasir texnologiyalar olan onlayn məsləhət, telefon məsləhəti, videokonfrans, özünü idarə edən veb-əsaslı müdaxilələr, elektron sosial şəbəkələr, mobil proqramlar, avtomatlaşdırılmış dərsləklər, e-poçt, mətn mesajları və bir sıra digər xidmətlərdən istifadə etməklə fərdi müştərilərə xidmətlər göstərə bilər.

Sosial işçilərin texnologiyadan istifadəsi müştərilərlə qarşılıqlı əlaqə və ünsiyyət qurmağın yeni yollarını yaratdı və sosial işçi-kliyənt münasibətlərinin mənası ilə bağlı prinsipcə yeni suallar doğurdu.

Həmçinin, sosial işçilər kliyentlər haqqında məlumat əldə etmək, onu toplamaq və başqa üsullarla idarə etməkdən ötrü texnologiyanın müxtəlif formalarından istifadə edirlər. Sosial işçilər bu zaman şifrələnmiş formada elektron qeydləri saxlayır və həssas məlumatları öz smartfonlarında və öz sistemlərində saxlayırlar. Sosial işçilər sosial ədalət problemlərini həll etmək, icmaları təşkil etmək, təşkilatları idarə etmək və sosial siyasət hazırlamaq üçün texnologiyadan yaradıcı şəkildə istifadə edirlər. Sosial işçilər həmçinin təcrübə üçün yeni texnologiyalar araşdırır və inkişaf etdirir və onları həmkarları ilə yayırlar.

Sosial işçilərin texnologiyalara müraciət etməsinə aşağıdakı dörd əsas amil təsir edir.

1. ictimaiyyətə məlumat vermək üçün sosial işçilərin elektron texnologiyadan istifadəsinə müraciət edir;

2. xidmətlərin layihələndirilməsi və çatdırılması;
3. müştərilər haqqında məlumat toplamaq, idarə etmək, saxlamaq və əldə etmək; və
4. sosial işçiləri öyrətmək və onlara nəzarət etmək (2).

Texnologiya sosial işçinin müdaxilə prosesində istifadə etdiyi prosedurdur. Sosial işçiyə məqsədə çatmaqdan ötrü müəyyən texnologiya lazımdır. Sosial iş texnologiyalarını qruplaşdırmaq çətindir. Bu səbəb ilə, sosial işçinin daha çox müraciət etdiyi texnologiyalar haqqında danışacağıq. Sosial iş texnologiyalarının xüsusiyyətləri aşağıdakılardır (3).

• Sosial işçi müdaxiləni həyata keçirən zaman perspektiv müəyyənləşdirərək texnologiya müəyyən edir.

• Müdaxilə prosesinin xüsusi mərhələləri hansı texnologiyanın tətbiq olunmasına təsir edir.

• Qarşıya qoyulmuş məqsədə görə müdaxilə texnologiyası müəyyən edilir.

• Müdaxilə texnologiyaları həmişə fərdə və onun davranışına, həmçinin mühitə görə tətbiq edilir.

• Sosial işdə istifadə olunan texnologiyaların oxşar xüsusiyyəti ünsiyyətin bütün müdaxilə texnologiyalarına tətbiq olunmasıdır.

• Müdaxilə texnologiyaları sosial işin bütün metodlarına tətbiq edilir

• Texnologiyaların böyük əksəriyyəti birlikdə və bir-birinə dəstəkləyərək tətbiq edilir.

• Texnologiyanın biri digər texnologiyanın bir hissəsi də ola bilər.

Sosial iş texnologiyalarının tətbiqi fərdlərlə işlənən texnologiyalar və qruplarla işlənən texnologiyalar olaraq 2 yerə bölünür.

Fərdlərlə sosial iş prosesində istifadə olunan texnologiyalar

Fərdlərlə sosial iş zamanı digər metodlar kimi kömək, problem həll etmək, əlaqələr qurmaq və ünsiyyət üsullarından istifadə edir. Fərdlə iş metodunda sosial işçi müsahibə texnologiyasından istifadə edərək məlumat almağa çalışır. Bu məlumat sosial CV adlanır. Müsahibə texnologiyası zamanı empatiya, səmimi olmaq, qəbul etmək, kimi xüsusiyyətlərə malik olmaq lazımdır.. Fərdlə iş metodunda tez-tez istifadə edilən üsullardan biri də sosiallaşma üsullarıdır. Sosial işçi bu texnologiya ilə fərdlərin və ailələrin sosial funksionallığını artırmağı hədəfləyir.

Qrupla sosial iş prosesində istifadə olunan texnologiyalar

Qrupla sosial iş metodunda kliyent sisteminin ehtiyaclarına uyğun olaraq müxtəlif növ qruplar formalaşdırılır. Bu qrup növlərinin hər biri müxtəlif texnologiyaların istifadəsinə səbəb olur. Yaradılan qruplarda istifadə olunan nəzəriyyələrin hər birində müxtəlif üsullardan istifadə edilir. Bu səbəbdən qrupla iş metodunun texnologiyaları qrup tipinə görə dəyişir. Bəzi qruplar psixodinamik işdən faydalanır. Bu çərçivədə psixodinamik işdə istifadə edilən bəzi müdaxilə üsulları; şərh, empatik cavab, bədii üsullar, psixotərbiyə, rəvayət və s istifadə olunur. Psixodinamik yönümlü sosial işçi dinləmə, sual vermək, qarşıdurma və izahat kimi əlavə üsullardan da istifadə edə bilər. Bəzi qruplar “Koqnitiv Davranış” müdaxiləsində istifadə olunan üsullardan istifadə edirlər. Yararsız düşüncələri faydalı fikirlərlə əvəz etmək, faydasız davranışları faydalı olanlarla əvəz etmək, münaqişələrin həlli və digər problemlərin həlli bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi, terapevtik maneərlərin həyata keçirilməsi; yenidən çərçivələmə, yumordan istifadə, paradoksal iş (məntiqə qarşı), bilik və həyat bacarıqlarının psixo-təhsil üsullarından istifadə olunur. Qrupla işləmək

fərdlərə funksionallıq qazanmağa kömək edir. Bu səbəbdən fərdlə iş metodunda istifadə olunan bütün üsullardan qrupla iş metodunda da istifadə olunur (4).

Qəbul: Qəbul etmək texnologiyası sosial işçinin fərdlər ilə sosial işin təşkili zamanı istifadə etdiyi ilk texnologiyadır. Bu zaman fərd və sosial işçi arasında ilk görüş baş verir. Sosial işçinin fərdə olan münasibəti, onun problemlərinə qarşı olan həssaslığı, səsinin tonu, geyimi, nəzakəti və mehribanlığı atmosferin qurulmasında vacib amillərdəndir.

Hisslərinin ifadəsinin asanlaşdırılması: İnsanlara fikirlərini daha asan ifadə edə bilməkdən ötrü onlara hisslər verilmişdir. Sosial işçi ona müraciət edən kliyentə elə bir şərait yaratmalıdır ki, kliyent öz daxili emosiyaları boşalda bilsin. Bu zaman sosial işçi prosesi idarə etməkdən ötrü müəyyən suallar verir, mühakiməedici ifadələrdən istifadə edir (5).

Özünə inamın yaradılması: Sosial işçi kliyentin problemini dinlədikdən sonra bütün üsul və texnologiyaları problemin həllinə yönləndirməlidir. Bu zaman önəmli olan texnologiyalardan biri də fərdin öz içində problemin həll olunacağına unamın olmasıdır. Sosial işçi bu inamı yaratmağa çalışmalıdır. Sosial işçi kliyentin güclü tərəflərini qiymətləndirərək bu prosesi idarə edə bilər.

Fiziki mühitin dəyişməsi: Sosial işçini istifadə etdiyi texnologiyalardan biri də fərdin fiziki olaraq olduğu mühitin dəyişdirilməsinə nail olmaqdır. Bəzən kliyentin olduğu mühiti dəyişmək onun probleminin həll olmasını asanlaşdırır və yaxud aradan qaldırır. Məsələn, zərərli vərdişlərə yiyələnmiş bir fərd olduğu mühitdə daha çox sosial təsirə məruz qalacaqdır. Bu da onun probleminin həllinə mənfi təsir göstərəcəkdir. Bu zaman o yaşamaq üçün başqa bir yerə köçsə onun probleminin həll edilməsi asanlaşacaqdır.

İnformasiyanın təkmilləşdirilməsi: Bu texnologiyanın tətbiqi zamanı sosial işçi sanki müəllim rolunu oynayır. O fərdin münasibətlər haqqında, onun ehtiyaclarının mahiyyəti və tərəfləri haqqında kliyenti məlumatlandırır. Kliyentdə informasiya bazasını yaradaraq onun özünü problemlə situasiyanın həll olunması məsələsində düşünməyə və həll yolunu tapmağa istiqamətləndirir. Bəzən problemin həll edilməsi yalnız informasiyanın olmamasından qaynaqlanır.

Aydınlaşdırma: Sosial işçinin tətbiq etdiyi texnologiyalardan biri də aydınlaşdırma texnologiyasıdır. Bu texnologiyanın tətbiqi zamanı motivasiya tətbiq edilməmişdən öncə o motivasiyaya təsir edə biləcək amillər ortaya çıxarılır və aydınlaşdırma aparılır.

Sosial patronaj: Bu texnologiya kliyentlərə evdə xidmətin göstərilməsi, baş çəkmək və yaxud diaqnostik məqsəd ilə xidmətin göstərilməsindən ibarətdir. Sosial patronaj texnologiyasına ailələr ilə sosial iş zamanı müraciət olunur.

Bu zaman sosial işçi ilə ailə arasında ilk görüş zamanı ailə ilə tanışlıq olur və onların problemləri müəyyənləşdirilir. Həmçinin, sosial işçi ailənin bu problemi həll etmək üçün nə dərəcədə aktiv və yaxud passiv olduğunu aydınlaşdıraraq fəaliyyətə keçirilir.

Çox zaman sosial patronaj texnologiyası uşaqlara qarşı kobud rəftarın müşahidə edildiyi, qeyri-etik davranışların olduğu ailələrdir. Bu zaman sosial işçinin məqsədi ailədə olan uşaqların inkişafını şərtləndirəcək addımlar atmaq və onların hüquqlarının müdafiəsi üçün uşaqlara və ailələrə hərtərəfli kömək etməkdən ibarətdir (6).

Sosial profilaktika: Bu texnologiyanın əsas xüsusiyyəti qabaqlayıcı xüsusiyyətə malik olmasıdır. Bu özündə erkən müdaxiləni ehtiva edir. Hansı ki, baş verə biləcək sosial problemin qarşısı atılan müəyyən addımlar ilə alınmasıdır.

Sosial adaptasiya: Sosial adaptasiya texnologiyası fərdin düşdüyü yeni mühitə uyğunlaşmasıdır. Məsələn, həbs evlərindən buraxılmış şəxslərin sosial adaptasiyası, miqrant və qaçqınların düşdükləri yeni mühitə uyğunlaşması, sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların xüsusi siniflərə uyğunlaşması və s. sosial adaptasiya texnologiyasının tətbiqini ehtiva edir. Sosial adaptasiya texnologiyasının tətbiqi zamanı sosial işçi çalışmalıdır ki, kliyent mühitə fəal şəkildə daxil olsun, yəni onun passivliyini aradan qaldırmalıdır.

Sosial terapiya: Sosial terapiya 1970-ci illərin sonlarından tətbiq edilməyə başlanmışdır. Sosial terapiya fərdin digər şəxslər ilə əlaqələrinin emosional və psixoloji olaraq inkişafına dəstək olan metodların cəmidir. Artterapiya da sosial terapiyaya aiddir. Artterapiyanın aşağıdakı növləri vardır.

- biblioterapiya,
- imaqoterapiya,
- musiqi terapiyası,
- rəqs terapiyası və s.(7)

Məsələn, fiziki, əqli problemləri olan fərdlər çox vaxt ünsiyyət qurmaqda çətinliklər yaşayırlar. Bu isə özlüyündə fərdin cəmiyyətə adaptasiyasına, inkişaf qabiliyyətinə mənfi təsir göstərə bilər.

Sosial diaqnostika: Adından da göründüyü kimi bu texnologiyanın məqsədi sosial işçinin kliyent haqqında diaqnostik dəyərləndirmə apararaq ətraf mühit ehtiyatları və şəxsi ehtiyatları haqqında məlumat toplayır.

Sosial reabilitasiya: Qrup fəaliyyətləri və digər ictimai hadisələrdə iştirak etməklə sağlamlıq imkanları məhdud olan şəxslərin yüksək sosial fəaliyyətə nail olmasına istiqamətlənmiş sosial tədbirlər sistemidir (Zamanov, 2015).

Nəticə

Nəticə olaraq qeyd edə bilərik ki, risk qruplarına daxil olan əhali kateqoriyaları ilə işləyən sosial işçi ilkin olaraq onunla hansı səviyyədə fəaliyyət göstərəcəyini aydınlaşdırmalıdır. İlkin addım olaraq bu xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Çünki, risk qruplarına daxil olan əhali kateqoriyasının xüsusiyyətinə görə texnologiyanın düzgün seçilməsi problemin həll edilməsinə gətirib çıxarır. Texnologiyayı müəyyənləşdirdikdən sonra isə risk qruplarına daxil olan əhali kateqoriyalarının problemlərinin həll edilməsi daha da asanlaşacaqdır.

Ədəbiyyat

1. Məmmədova, R. (2019). Sosial işə giriş. Bakı: Ecoprint, 208 s.
2. <https://socialwork.pk/techniques-of-social-case-work/>
3. <https://www.pearsonhighered.com/assets/samplechapter/0/2/0/5/0205446175.pdf>
4. <https://www.studocu.com/ph/document/cordillera-career-development-college/introduction-to-social-work/sw-skills-techniques-attributes/8934621>
5. <https://adpuquba.edu.az/wp-content/uploads/2020/12/SOSIAL-IS-N%C6%8FZ%C6%8FRIYY%C6%8FSL.pdf>
6. https://www.academia.edu/72014676/Sosyal_Hizmette_G%C3%B6r%C3%BCnC5%9Fme_%C4%B0lke_ve_Teknikleri
7. <https://www.tozlumikrofon.com/sosyal-hizmet-yontem-ve-teknikleri/>
8. Zamanov, A., Əliyeva, H. (2015). Sosial işin əsasları. Bakı: Təhsil işçisi mətbəəsi, 452 s.

Göndərilib: 20.03.2023

Qəbul edilib: 01.05.2023